

Dominika Żukowska-Gardzińska

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Nauka i kontemplacja – o dwóch inicjatywach prymasa Józefa Glempa. Rzec o Towarzystwie Uniwersyteckim Fides et Ratio oraz Kapitułe Kolegiackiej Kampinosko-Bieleńskiej

Posługa prymasa Polski Józefa Glempa przypadła na trudny okres m.in. stanu wojennego oraz niezwykle dynamicznych lat przemian gospodarczych, społecznych, ale i religijno-kulturowych. Specjalizował się on głównie w prawie kanonicznym i świeckim, ale w swoich zainteresowaniach był dużo bardziej wszechstronny. Otrzymał powołanie na opiekuna duszpasterstwa Polonii zagranicznej i ordynariusza na terenie Polski dla Kościołów obrządku grekokatolickiego i ormiańskiego. Wspierał postawy dialogu w bardzo wielu obszarach. Wydaje się, że mało znanym wątkiem biograficznym jest jego zaangażowanie w powstanie na terenie archidiecezji warszawskiej nowych wspólnot, towarzystw i kolegiat. Mam tu na myśli nieoczywistą z pozoru więź, jaka z inicjatywy prymasa powstała między Towarzystwem Uniwersyteckim Fides et Ratio oraz Kapitułą Kolegiacką Kampinosko-Bieleńską. Te dwie instytucje działają do dziś, a ich współpraca i wzajemne przenikanie się kompetencji coraz bardziej się uzupełniają, realizując tym samym idee prymasa Glempa.

Z powstaniem Kapituły wiąże się przypadająca w 2003 roku tysięczna rocznica męczeńskiej śmierci pięciu braci eremitów z Międzyrzecza: Benedykta, Jana, Izaaka, Mateusza i Krystyna oraz kamedułów, którzy w XVII wieku prowadzili w Warszawie na Bielanach życie pustelnicze. Ze względu na pamięć losów męczenników oraz dla utrwalenia niejako duchowego znaczenia Bielani, kard. Glemp ustanowił Kapitułę¹ pod wezwa-

1 Aktualny skład osobowy Kapituły znajduje się na stronie Archidiecezji Warszawskiej, zob. Kapituła Kolegiacka Kampinosko-Bieleńska, <https://archwwa.pl/moja-diecezja/instytucje/kapitula-kolegiacka-kampinosko-bielanska> (dostęp 24 lutego 2023).

niem Pięciu Braci Męczenników przy kolegiacie Niepokalanego Poczęcia NMP w Lasku Bielańskim w Warszawie przy ul. Dewajtis. Historyczne źródła podają, że kościół i pustelnie na Bielanych od początku ich powstania, czyli od czasów króla Władysława IV (pierwsza połowa XVII wieku), miały być miejscem duchowego namysłu władców Polski². Dla mieszkańców Warszawy ośrodek kontemplacyjnego i pustelniczego życia zakonników stał się celem pielgrzymek i duchowego rozwoju wiernych.

Nie bez znaczenia dla powołania Kapituły był dla prymasa fakt, że na tym terenie od 1954 roku mieści się także uczelnia wyższa – niegdyś Akademia Teologii Katolickiej, obecnie Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Stąd zadanie, jakie kardynał wyznaczył Kapitulę, wiąże się z pracą ewangelizacyjną wśród środowisk akademickich i z ożywianiem ducha kamedulskiego w przeżywaniu wiary i życia codziennego. Zadania te są realizowane poprzez piękną liturgię mszy świętych, recytację godzin liturgicznych, a przez organizację wystaw, koncertów i konferencji uwypatnia się promocję piękna Kościoła powszechnego i lokalnego. W skład Kapituły wchodzi trzy zespoły kanoników. Aktualnym opatem jest ks. Aleksander Seniuk³, rektor kościoła pw. Opieki św. Józefa, przy którym mieści się klasztor Sióstr Wizytek. Strój członków kapituły bielańskiej jest bardzo oryginalny. Stanowi go sutanna z obszywkami i pas zwyczajowy koloru fioletowo-czerwonego. Jako strój chórowy kanonicy zakładają białą komżę z delikatnym podbiciem fioletowym, pelerynę w kolorze białym, ewentualnie z fioletową podbitką. Poza mszą świętą kanonicy mogą używać pierścienia. Ustanowiono również pięć dni w roku, które określono jako święta kapitulne. Są to: piątek po Środzie Popielcowej, uroczystość Zesłania Ducha Świętego, uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, drugi piątek września z nabożeństwem na cmentarzu w Palmirach oraz liturgiczne wspomnienie Pięciu Braci Męczenników 13 listopada.

Powstanie drugiej instytucji, o której traktuje ten artykuł, związane jest z ideą prymasa Józefa Glempa, aby przy kapitule funkcjonowało równoległe świeckie towarzystwo łączące pracę intelektualną z praktyką kontemplacji. Dodatkową inspiracją były dla prymasa pierwsze słowa encykliki *Fides et ratio*

2 O historii rozwoju religijności w duchu tradycji kamedulskiej na Bielanych szczegółowo pisze ks. Aleksander Seniuk, zob. tenże, *Kapituła Kampinosko-Bielańska podjęciem tradycji kamedulskiej na Bielanych*, „Prawo Kanoniczne” 2004, r. 47, nr 3-4, s. 273-278.

3 Stan na rok 2023.

*Wiara i rozum są jak dwa skrzydła, na których duch ludzki unosi się ku kontemplacji prawdy*⁴.

Pomysłem utworzenia Towarzystwa Uniwersyteckiego *Fides et Ratio* prymas Polski podzielił się 16 listopada 2004 roku podczas pobytu w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, którego był Wielkim Kanclerzem. Od tego momentu grupa kilku profesorów UKSW, w tym prof. Maria Ryś (pierwsza i aktualna prezes⁵), odbyła kilka spotkań i audiencji u prymasa, aby dopracować cele statutowe Towarzystwa. W ich wyniku powstały projekty dokumentów, na podstawie których kard. Glemp powołał oficjalnie Towarzystwo Uniwersyteckie *Fides et Ratio*. Ogłoszenie miało miejsce w bazylice archikatedralnej św. Jana Chrzciciela 19 marca 2005 roku⁶.

Towarzystwo posiada osobowość prawną i ma swoją siedzibę w Warszawie. Skupia kilkadziesiąt osób z interdyscyplinarnych środowisk naukowych. Zgodnie z artykułem 3. Statutu celem Towarzystwa jest promowanie idei zawartych w encyklice *Fides et ratio*, a w szczególności: pogłębianie wiedzy religijnej i życia duchowego pracowników oraz studentów wyższych uczelni, a także innych placówek naukowych i wychowawczych; integracja i konsolidacja środowisk akademickich, naukowych, twórczych i społecznych wokół wartości chrześcijańskich i aktualnych zadań Kościoła; krzewienie polskich tradycji patriotycznych w duchu miłości ojczyzny, solidarności społecznej i miłości bliźniego; formowanie cnót obywatelskich i postaw przepojonych głębokim przekonaniem, że Chrystus jest nadzieją świata; ukazywanie szlachetnych wzorców osobowych oraz kształtowanie właściwych postaw moralnych i intelektualnych⁷. Ksiądz prymas Glemp osobiście czuwał nie tylko nad doprecyzowaniem powyższych zadań, ale również nad powiązaniem Towarzystwa z Kapitułą Kolegiacką Kampinosko-Bieleńską (m.in. opat Kapituły Bieleńskiej należy do Rady Towarzystwa, która ma charakter doradczo-programowy). Ponadto brał udział w pracach nad zaprojektowaniem stroju członków Towarzystwa. Składa się on z kremowej togi i takiej samej peleryny z lamówkami w kolorze zielonym.

4 Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, nr 1.

5 Stan na rok 2023.

6 *Historia Towarzystwa Uniwersyteckiego Fides et Ratio*, <http://www.fidesetratio.org.pl/historia> (dostęp 24 lutego 2023).

7 Statut Towarzystwa Uniwersyteckiego *Fides et Ratio*, <http://www.fidesetratio.org.pl/statut> (dostęp 24 lutego 2023).

Istnieją cztery warunki, które upoważniają do wstąpienia w szeregi Towarzystwa: ukończenie 24. rok życia, wyższe wykształcenie oraz udokumentowane osiągnięcia w życiu naukowym, artystycznym i społecznym, a także wykazanie się nienaganną postawą moralną i uczestnictwem w życiu sakramentalnym Kościoła. Uroczyste wejście w poczet członków odbywa się dwukrotnie w ciągu roku: wiosną – w rocznicę powstania TUFR oraz jesienią – w rocznicę podpisania przez Jana Pawła II Encykliki *Fides et ratio* i założenia Kapituły Kolegiackiej Kampinosko-Bieląńskiej.

Podobnie jak Kapituła posiada rozróżnienie na kanoników braci, kanoników gremialnych, kanoników protektorów, prałatów i kanoników seniorów⁸, do Towarzystwa można należeć jako członek kandydat, członek rzeczywisty, członek nadzwyczajny, osoba stowarzyszona. Z mocy Statutu członkowie Kapituły Kolegiackiej Kampinosko-Bieląńskiej otrzymują status członka nadzwyczajnego. Nie funkcjonuje to w drugą stronę z oczywistej racji, że członkami Kapituły są wyłącznie księża. Obydwie instytucje natomiast dokładają starań, aby wszelkie uroczystości i inicjatywy odbywały się wspólnie i ich działania uzupełniały się w organizowanych dziełach. Z tego powodu roczny kalendarz wydarzeń jest niezwykle bogaty, szczególnie w zakresie trzech kategorii inicjatyw: religijnych, naukowych i artystycznych.

Towarzystwo Uniwersyteckie Fides et Ratio prowadzi pełną dokumentację aktywności na swojej stronie internetowej. Najbardziej zaangażowaną i oddaną sprawom TUFR-u jest jego prezes, dr hab. prof. UKSW Maria Ryś – psycholog, wieloletni wykładowca akademicki, niestrudzony działacz na rzecz ochrony życia oraz małżeństwa i rodziny. W ramach działalności Towarzystwa do końca 2022 rok odbyło się ponad 30 konferencji naukowych oraz liczne koncerty. Problematyka refleksji naukowej była skoncentrowana wokół tematów odpowiedzialności za życie, wolności osoby, wychowania do życia według wartości chrześcijańskich, w tym wyzbycia się uzależnień, autorytetu prawdy, prawidłowych relacji międzyludzkich. Planowana na marzec 2023 roku konferencja podjęła zaś temat: *Wiara, nadzieja i miłość jako dziedzictwo papieża Benedykta XVI*. Członkowie Towarzystwa aktywnie działają także w obszarze formacji i kształcenia w zakresie relacji interpersonalnych (prowadzą seminaria, szkolenia, warsztaty i webinaria dostępne do pobrania na stronie internetowej Towarzystwa⁹).

8 Kapituła Kolegiacka Kampinosko-Bieląńska, <https://archwwa.pl/moja-diecezja/institucje/kapitula-kolegiacka-kampinosko-bielanska> (dostęp 24 lutego 2023).

9 Towarzystwo Uniwersyteckie Fides et Ratio, <https://stowarzyszeniefidesetratio.pl> (dostęp 24 lutego 2023).

Wielkim dziełem członków Towarzystwa Uniwersyteckiego Fides et Ratio jest założenie i prowadzenie kwartalnika naukowego, który ukazuje się regularnie od 2010 roku. Artykuły tam zamieszczane służą integracji środowisk naukowych różnych uczelni wokół szeroko rozumianej, interdyscyplinarnej refleksji dotyczącej aktualnych osiągnięć nauki związanych z problematyką miłości, małżeństwa, rodziny i wychowania, a także dialogu i komunikacji, życia i płodności oraz relacji *fides et ratio* w nauce, religii, kulturze, sztuce i w życiu codziennym¹⁰. Jednym z ważnych zadań Towarzystwa jest pełnienie posługi modlitewnej w intencji powstania i trwania Świątyni Bożej Opatrzności, ale także poszukiwanie środków finansowych na jej budowę i wyposażenie.

Do końca posługi prymasa Józefa Glempa, czyli do stycznia 2013 roku¹¹, był on stałym uczestnikiem wydarzeń naukowych i artystycznych organizowanych przez TUFR. Poprzez działalność obydwu instytucji w ciągu dwóch dekad ich istnienia widać wyraźnie, że oba te dzieła były przez prymasa Glempa głęboko przemyślane i są ze sobą kompatybilne. Inicjatywy te ukazują prymasa Glempa¹² jako pasterza, który rozumiał potrzebę łączenia modlitwy, religijnej refleksji z namysłem intelektualnym i pracą naukową. Jako człowiek bardzo pracowity i uporządkowany wpisał te założenia jako wskazówki dla działalności Towarzystwa i Kapituły. Natomiast jego postawa afirmacji człowieka i wdzięczności ujawniła się w tym, że wszystkie inicjatywy omawianych tu instytucji mają do dziś za zadanie wspierać działania służące budowaniu cywilizacji miłości. Kontemplacja prawdy i służba jej to odbicie osobowości i wartości, jakimi w życiu kierował się prymas Józef Glemp.

Bibliografia

- Historia Towarzystwa Uniwersyteckiego Fides et Ratio*, <http://www.fidesetratio.org.pl/historia> (dostęp 24 lutego 2023).
- Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*.
- Kapituła Kolegiacka Kampinosko-Bielañska, <https://archwwa.pl/moja-diecezja/instytucje/kapitula-kolegiacka-kampinosko-bielanska/> (dostęp 24 lutego 2023).
- Kindziuk M., *Józef Kardynał Glemp. Ostatni taki Prymas*, Warszawa 2010.

10 O czasopiśmie „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” zob. <https://fidesetratio.com.pl/ojs/index.php/FetR/about> (dostęp 24 lutego 2023).

11 Prymas Józef Glemp zmarł 23 stycznia 2013 w Warszawie.

12 Zob. M. Kindziuk, *Józef Kardynał Glemp. Ostatni taki Prymas*, Warszawa 2010.

Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio, <https://fidesetratio.com.pl/ojs/index.php/FetR/about> (dostęp 24 lutego 2023).

Seniuk A., *Kapituła Kampinosko-Bieleńska podjęciem tradycji kamedulskiej na Bielanych*, „Prawo Kanoniczne” 2004, r. 47, nr 3-4.

Statut Towarzystwa Uniwersyteckiego Fides et Ratio, <http://www.fidesetratio.org.pl/statut> (dostęp 24 lutego 2023).

Towarzystwo Uniwersyteckie Fides et Ratio, <https://stowarzyszeniefidesetratio.pl> (dostęp 24 lutego 2023).

Streszczenie

Mało znanym wątkiem biograficznym jest zaangażowanie prymasa Józefa Glempla w powstanie w archidiecezji warszawskiej nowych wspólnot, towarzystw i kolegiat. Przykładem może być nieoczywista z pozoru więź, jaka z inicjatywy prymasa powstała między Towarzystwem Uniwersyteckim Fides et Ratio i Kapitułą Kolegiacką Kampinosko-Bieleńską. Poprzez działalność obydwu instytucji podczas 20 lat ich istnienia widać wyraźnie, że dzieła te były przez prymasa Glempla przemyślane i kompatybilne nie tylko w założeniu. To poprzez takie właśnie dzieła i inicjatywy prymas ukazuje się jako pasterz, który rozumiał potrzebę łączenia modlitwy i religijnej refleksji z namysłem intelektualnym oraz pracą naukową.

Słowa kluczowe

kard. Józef Glemp, Towarzystwo Uniwersyteckie Fides et Ratio, Kapituła Kolegiacka Kampinosko-Bieleńska, Bielany, encyklika *Fides et ratio*

Abstract

A little-known biographical thread is the involvement of Primate Józef Glemp in the creation of new communities, societies and collegiate churches in the Archdiocese of Warsaw. An example may be the seemingly unobvious bond that was established on the initiative of the primate between the University Society of Fides et Ratio and the Kampinos-Bielans Collegiate Chapter. Through the activities of both institutions during the 20 years of their existence, it is clear that these works were thought out and compatible by Primate Glemp, not only in principle. It is through such works and initiatives that the primate appears as a shepherd who understood the need to combine prayer and religious reflection with intellectual reflection and scientific work

Keywords

card. Józef Glemp, University Society Fides et Ratio, Collegiate Chapter of Kampinos and Bielany, Bielany, encyclical *Fides et Ratio*